

نقش سیاست‌های تعدیل ساختاری در دگردیسی اقتصاد روستایی ناحیه رضوانشهر

فرهاد عزیزپور* - دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه خوارزمی
فرهاد جوان - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه خوارزمی
محمدحجی‌پور - دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه خوارزمی

تأیید نهایی: ۱۳۹۶/۰۷/۱۱

پذیرش مقاله: ۱۳۹۶/۰۴/۱۶

چکیده

توسعه به‌ویژه توسعه اقتصادی یکی از اهداف مهم کشورهای در حال توسعه است. براین اساس، اجرای سیاست‌های تعدیل ساختاری نیز از مهم‌ترین اقدامات به‌شمار می‌آید. در کشور ایران از سال ۱۳۸۹ به بعد، قانون هدفمندی یارانه‌ها به‌عنوان یکی از سیاست‌های تعدیل ساختاری اجرا شد. دامنه گسترده پیامدهای اجرای این قانون، پرسش‌های متعددی را مطرح کرد. از جمله اینکه بازتاب و نتیجه قانون هدفمندی یارانه‌ها در اقتصاد روستایی چه بوده است؟ بنابراین در پژوهش کیفی حاضر، بررسی زمینه‌های بازتاب‌های پرداخت یارانه در سکونتگاه‌های روستایی شهرستان رضوانشهر پرداخته شد و تجزیه و تحلیل داده‌ها به کمک تئوری زمینه‌ای صورت گرفت. نتایج پژوهش نشان می‌دهد در حوزه اقتصاد روستایی، اجرای هدفمندی یارانه با پیامدهایی مانند «تعدد ردیف‌های هزینه‌کرد خانوار و افزایش حجم پرداخت‌های از پیش برقرار در اقتصاد روستا»، «تقویت بنیه درآمدی خانوار روستایی»، «برپایی و تشدید شکاف میان تولیدگران و خانوارهای روستایی»، «دگرش‌الگوی کسب و مصرف ثروت در اقتصاد روستا»، «ایجاد تکانه در جریان سرمایه میان اقتصاد روستا و شهر» و «تشدید روند فرامحلی‌شدن و سیاسی‌شدن اقتصاد روستایی» همراه بوده که در نهایت به سه مقوله کلان «تغییر هزینه و درآمد روستاییان»، «دگرگونی نظام تولید و مصرف ثروت در اقتصاد روستایی» و «رشد ریسک‌پذیری در اقتصاد روستایی» منجر شده است.

واژه‌های کلیدی: اقتصاد روستایی، سکونتگاه‌های روستایی، سیاست تعدیل ساختاری، ناحیه رضوانشهر، هدفمندی یارانه‌ها.

مقدمه

در اواسط دهه ۱۹۸۰ میلادی، انتقاد از الگوی نیازهای اساسی و ناظر بر افزایش هزینه‌ها بر اثر کاهش رشد و ناپایداری سیاسی ناشی از آن در بیشتر کشورهای درحال توسعه سبب شد تا تساوی حقوق با تردید مواجه شود و گرایش الگوهای توسعه به سوی راهبرد رشدمحور و طرح الگوی تعدیل ساختار تغییر کند (Moran, 1996: 217؛ مظفری‌نیا و همکاران، ۱۳۹۵: ۹۸).

باید توجه داشت که برنامه‌های تعدیل پس از بی‌تعادلی‌های داخلی و خارجی که بیشتر نتیجه سیاست‌های اقتصادی نامناسب است، صورت می‌گیرند. این برنامه‌ها گذشته از اثرگذاری بر متغیرهای کلان اقتصادی، در چارچوب هدف‌های کلی رفع بی‌تعادلی‌های داخلی و خارجی و ایجاد زمینه‌های لازم برای رشد اقتصادی در کوتاه‌مدت و میان‌مدت، بر توزیع درآمد و فقر تأثیرگذارند (پروین و زیدی، ۱۳۸۰: ۱۱۴).

ایران نیز مانند بسیاری از کشورهایی که با رشد کم روبه‌رو هستند، در دوره‌ای برنامه‌های تعدیل ساختاری را در اولویت سیاست‌های اقتصادی خود قرار داد؛ از این‌رو سال‌های پس از انقلاب را می‌توان به دو دوره تقسیم کرد: نخستین دوره سال‌های هیجان و تب انقلابی است که در آن اتوپیای اسلامی جست‌وجو می‌شد. این دوره با انقلاب ۱۳۵۷ آغاز شد و زمانی پایان یافت که فشار ناکارآمدی‌های سیاست‌های اقتصادی پوپولیستی دولت‌گرا و هزینه‌های مالی جنگ با عراق، زیر تحریم اقتصادی بین‌المللی و افت شدید در بازار جهانی نفت، اقتصاد ایران را به وضعی وخیم رساند تا آنجا که در سال ۱۳۶۷ پروژه انقلابی منسوخ شد. به‌دنبال این امر، جست‌وجو در پی اتوپیای اسلامی و ادعای استقرار حاکمیت مستضعفان به تدریج از بین رفت. در این زمان، قطعنامه آتش‌بس سازمان ملل پذیرفته شد و درگیری‌ها با عراق پایان یافت (بهداد و نعمانی، ۱۳۸۷: ۲۷)، اما پس از جنگ و در دوران اجرای سیاست‌های تعدیل ساختاری در ایران، دو نقطه عطف در سال‌های ۱۳۷۴ و ۱۳۸۴ مشاهده شد (مؤمنی، ۱۳۸۶: ۱۹) که هر کدام از این دو مقطع، پایان‌بخش دوره متمایز جنبش بازاری کردن جامعه بود. در دوره اول که سال ۱۳۷۴ به پایان رسید، نخستین برنامه توسعه اقتصادی پس از جنگ با رویکردی بازارگرایانه اجرا شد. در دومین برنامه توسعه نیز راهبرد بازارگرایانه به سرعت به تعلیق درآمد (مالجو، ۱۳۸۶: ۳۲)؛ از این‌رو پس از اتمام برنامه‌های اول و دوم توسعه، یکی از بارزترین نمادهای برنامه سوم، جهت‌گیری آن در قالب برنامه‌های تعدیل ساختاری و آزادسازی بود (دادگر، ۱۳۷۸: ۵۶). در برنامه سوم توسعه کشور، روند خصوصی‌سازی بسیار سریع‌تر، گسترده‌تر و فراگیرتر از حد انتظار پیش‌بینی شده بود (بهکیش، ۱۳۸۴: ۱۲۴)؛ بنابراین اقتصاد ایران طی دهه‌های اخیر در ابعاد وسیعی از یارانه استفاده کرد؛ به‌گونه‌ای که متوسط یارانه‌های مستقیم و یارانه حامل‌های انرژی پرداختی طی دوره ۱۳۸۰-۱۳۸۹ به ترتیب حدود ۲/۵ و ۲۰ درصد از تولید ناخالص داخلی بود. با وجود پرداخت مبالغ سنگین یارانه‌ها در اقتصاد ایران، اثربخشی پرداخت‌ها به دلایلی از قبیل تحریف قیمت‌ها و ایجاد اختلال در سازوکار بازار مطابق با اهداف موردنظر نبود. براین‌اساس هدفمندکردن یارانه‌ها از اولویت‌های اصلی سیاست‌گذاران کشور بود (تشکینی، ۱۳۹۳: ۳۶).

درحقیقت، بحث یارانه به پشتوانه ماده ۳ قانون برنامه چهارم توسعه تنظیم شده است. در این ماده، به‌منظور حداکثرسازی بهره‌وری منابع تجدیدناپذیر انرژی، شکل‌دهی مازاد اقتصادی، اصلاحات اقتصادی، بهینه‌سازی و ارتقای فناوری در تولید، مصرف و تجهیزات، تأسیسات مصرف‌کننده انرژی و برقراری عدالت اجتماعی، دولت مکلف شد ضمن فراهم کردن مقدماتی از جمله گسترش حمل‌ونقل عمومی و عملیاتی کردن سیاست‌های مستقیم جبرانی، نسبت به قیمت‌گذاری نفت کوره، نفت گاز و بنزین بر مبنای قیمت‌های عمده‌فروشی خلیج فارس اقدام کند (خشنود و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۱). همچنین به‌منظور ارتقای نظام یارانه‌ها مکلف شد تا برای استقرار عدالت و ثبات اجتماعی، کاهش نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی، کاهش فاصله دهک‌های درآمدی در توزیع عادلانه درآمد، کاهش فقر و محرومیت و

توانمندسازی فقرا از راه تخصیص درآمد و هدفمند منابع تأمین اجتماعی و پرداخت یارانه، برنامه‌های جامع فقرزدایی و عدالت اجتماعی را اجرا کند (مصباحی مقدم، ۱۳۸۹: ۱۶۹). در این میان، هدفمند کردن یارانه‌ها مهم‌ترین برنامه در میان برنامه‌های هفتگانه طرح تحول اقتصادی است که با آحاد مردم ارتباط دارد. دولت نهم به منظور اصلاح نظام یارانه‌ها، قانون هدفمندسازی یارانه‌ها را مطرح کرد و در قالب ۱۶ ماده و ۱۶ تبصره در تاریخ ۱۵ دی ۱۳۸۸ به تصویب مجلس رساند. از اواخر سال ۱۳۸۹ این طرح که اساسی‌ترین بخش آن به اصلاح قیمت حامل‌های انرژی و پرداخت نقدی یارانه مربوط می‌شود، به اجرا درآمد (اکبری و مؤذن جمشیدی، ۱۳۹۱: ۲).

روستاها به دلیل پایین بودن سطح اشتغال و درآمد، بیش از سکونتگاه‌های شهری در معرض شکنندگی اقتصادی هستند. اساساً حوزه‌های روستایی به عنوان قاعده نظام و فعالیت ملی، نقشی اساسی در توسعه ملی ایفا می‌کنند؛ زیرا توسعه سرزمین در گرو پایداری نظام روستایی به عنوان زیرنظام تشکیل دهنده نظام سرزمین است. در این میان، پایداری فضاهای روستایی در ابعاد مختلف می‌تواند نقشی مؤثر در توسعه منطقه‌ای و ملی داشته باشد. اگر در جریان پیشرفت و توسعه فضاهای روستایی وقفه‌ای ایجاد شود، آثار و پیامدهای آن نه تنها حوزه‌های روستایی بلکه مناطق شهری و در نهایت کلیت سرزمین را دربر خواهد گرفت (رضوانی، ۱۳۸۳: ۲).

مناطق روستایی یکی از مهم‌ترین قطب‌های اقتصادی کشور هستند که می‌توانند در تولید ناخالص ملی، تأمین غذای جمعیت، مواد اولیه و در نهایت در رشد و توسعه اقتصادی کشور نقش برجسته‌ای داشته باشند. نقش و جایگاه روستا در فرایند توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در مقیاس محلی، منطقه‌ای، ملی و پیامدهای توسعه نیافتگی مناطق روستایی مانند فقر گسترده، نابرابری فزاینده، رشد سریع جمعیت، بیکاری، مهاجرت، حاشیه‌نشینی شهری و... موجب شده است تا توسعه روستایی بیشتر مدنظر قرار بگیرد و حتی بر توسعه شهری مقدم دانسته شود (صادقی چم‌چنگی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۶).

سکونتگاه‌های روستایی شهرستان رضوانشهر با کمبود سرمایه و نبود زیرساخت‌های مناسب اقتصادی روبه‌رو هستند که این امر موجب استفاده غلط از نیروی کار مولد و فعال روستایی در بخش‌های سه‌گانه اقتصادی، بروز بیکاری پنهان و فصلی و در نهایت کاهش توان اقتصادی و سطح زندگی ساکنان روستایی شهرستان مورد مطالعه شده است. وابستگی صرف به بخش کشاورزی و نیازمند به درآمدهای حاصل از فروش محصولات این بخش و نبود فعالیت‌های صنعتی روستایی یا کمبود آن‌ها مانند صنایع تبدیلی بخش کشاورزی موجب شده است تولیدات کشاورزی با پایین‌ترین ارزش افزوده تولیدی برای روستاییان همراه باشد؛ بنابراین آسیب‌پذیری شدید اقتصادی، بی‌ثباتی منابع درآمدی روستاییان، محدودیت اشتغال و نبود فرصت‌های شغلی از ویژگی‌های مهم ساختاری اقتصاد روستایی شهرستان رضوانشهر است که با بی‌توجهی دولت به روستا و بخش کشاورزی این ناپایداری‌ها را تشدید می‌کند؛ بنابراین این پرسش مطرح می‌شود که یارانه‌ها به عنوان یکی از سیاست‌های اجرایی تعدیل ساختاری، چه تأثیراتی بر اقتصادی روستایی شهرستان مورد مطالعه دارد. از آنجا که آسیب‌پذیرترین اقشار جامعه، روستا و مردم روستایی هستند، همچنین با توجه به مشکلات اقتصادی و اجتماعی آن‌ها، اعطای یارانه به آنان قابل توجیه است. از دلایل مهم این امر، پایین بودن درآمد در مناطق روستایی این شهرستان از مناطق شهری و حتی پایین بودن بهره‌وری بخش کشاورزی از بخش صنعتی است. باید توجه داشت که بررسی آثار و پیامدهای اجرای این طرح به‌ویژه در خانوارهای روستایی که به دلیل شرایط اقتصادی خود بیشترین تأثیر را می‌پذیرند، می‌تواند راهگشای تصمیم‌گیران و سیاست‌گذاران امر باشد. براین اساس در پژوهش حاضر به بررسی زمینه‌ای بازتاب‌های پرداخت یارانه در سکونتگاه‌های روستایی شهرستان رضوانشهر پرداخته شده است.

مبانی نظری

سیاست‌های تعدیل که در چارچوب مبانی نظری، «اقتصاد نئوکلاسیک» آزادسازی اقتصادی و حرکت به سوی نظام بازار را توصیه می‌کنند، مجموعه‌ای از سیاست‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت هستند. در سیاست کوتاه‌مدت به مدیریت اقتصادی، در سیاست میان‌مدت به حداقل کردن هزینه‌ها و تسریع فرایند تعدیل و در سیاست بلندمدت به بازسازی ساختار اقتصادی برای رسیدن به تعادل باثبات پرداخته می‌شود؛ بنابراین سیاست‌های پولی و مالی که آثار اولیه‌ای بر مخارج دارند در مدیریت اقتصاد، سیاست‌های نرخ ارز که بر میزان و ترکیب تولید کالاهای تجاری و غیرتجاری اثرگذارند، در میان‌مدت و سیاست‌های ساختاری که در بلندمدت بر افزایش کارایی و ظرفیت تولید تأکید دارند مشاهده می‌شوند (ترابی و صفری، ۱۳۸۹: ۶۹-۷۰).

برنامه‌های تعدیل ساختاری و اجرای آن‌ها از مهم‌ترین مؤلفه‌های جهانی‌سازی است که همواره از سوی اجماع واشنگتن و نهادهای مالی جهانی که نولیبرال‌ها در سیاست‌گذاری‌ها آن‌ها بیشترین نقش را دارند ترویج شده است. بیشتر کسانی که درباره برنامه تعدیل ساختاری به بحث پرداخته‌اند، تردیدی ندارند که چارچوب نظری این برنامه‌ها، رویکردی نوکلاسیک دارد. از دیدگاه انیمود^۱ «اگرچه نوعاً به‌وضوح اعلام نمی‌شود، بنیان ایدئولوژیک برنامه تعدیل ساختاری، آزادی اقتصادی یا سرمایه‌داری لیبرال است». استندینگ^۲ و توکمن^۳ نیز تصریح می‌کنند که برنامه‌های تعدیل ساختاری از نظرگاه مبانی فکری بر تحکیم و تحقق اقتصاد بازار استوارند (Standing, 1991: 6).

تعدیل ساختاری مفهومی است که در دهه‌های اخیر موضوع مجادلات فراوانی در میان اقتصاددانان، سیاست‌گذاران کشور و محافل اقتصادی بین‌المللی بوده است. تعدیل ساختاری نیز فرایندی به‌شمار می‌آید که هدف آن اصلاح ساختارهای اقتصادی است؛ به‌گونه‌ای که نیروهای بازار در آن حاکم شوند. مجموعه اقدامات برای تعدیل ساختاری براساس چارچوب نظری معین (رویکرد نئوکلاسیک و انتظارات عقلایی) و در متن خاستگاه تاریخی مشخص (بحران بدهی‌ها) سازمان‌دهی شده‌اند. باوجوداین، نهادهای بین‌المللی از جمله صندوق بین‌المللی پول، با استناد به عدم تعارضات درونی مجموعه فوق، بر اعمال حتی‌المقدور یکسان آن در کشورهای مختلف تأکید دارند (مهدوی عادل و کلائی، ۱۳۸۹: ۲۴).

به‌طور مشخص ۱۳ مورد از مهم‌ترین سیاست‌های اجرایی برنامه تعدیل ساختاری به شرح زیر است:

۱. کاهش نقش دولت؛
۲. کاهش ارزش پول ملی؛
۳. آزادسازی تجارت به‌ویژه رفع تمام کنترل‌های اعمال‌شده بر واردات؛
۴. خصوصی‌سازی بنگاه‌ها و فروش شرکت‌ها؛
۵. حذف یارانه‌ها؛
۶. بازپرداخت سریع بدهی‌های خارجی؛
۷. کاهش کارگران و کارمندان از طریق اخراج‌های داوطلبانه یا اجباری؛
۸. افزایش نرخ بهره؛
۹. مساعدت دولت در زمینه صادرات به‌ویژه مواد خام، تولیدات اولیه و صادرات سنتی؛
۱۰. فعال کردن صرافی‌ها به‌منظور عملی کردن سیستم ارز شناور؛

۱۱. آزادی ورود و خروج سرمایه (واگذاری امتیازات به انحصارات و شرکت‌های چندملیتی، استقراض و...)

۱۲. کاهش مؤثر بودجه دولت و اعمال سیاست‌های انقباضی؛

۱۳. اصلاحات نهادی مانند بازنگری در نظام مالیاتی (مؤمنی، ۱۳۸۶: ۱۱۵).

یارانه به پرداخت‌های انتقالی بلاعوض نقدی و غیرنقدی دولت اطلاق می‌شود که به صورت مستقیم یا غیرمستقیم برای افزایش قدرت خرید واقعی مصرف‌کنندگان، افزایش قدرت فروش تولیدکنندگان، عادلانه‌تر کردن توزیع درآمد، ثبات اقتصادی و جبران آثار ناشی از سیاست‌های دولت به منظور حفظ یا پیشرفت اجتماعی پرداخت می‌شود. یارانه نوعی مالیات غیرمستقیم منفی است. بدین صورت که دولت کالاها یا خدمات را از گذر کمک‌های مالی برای مصرف‌کننده یا تولیدکننده ارزان می‌کند (موسوی و همکاران، ۱۳۸۸: ۶۳). در واقع می‌توان گفت یارانه بهایی است که دولت‌ها برای رساندن کالا و خدمات با قیمتی ارزان‌تر به دست مصرف‌کنندگان و حمایت از توان رقابت تولیدکنندگان پرداخت می‌کنند (امینی، ۱۳۸۸: ۱۸). همچنین یارانه و فلسفه شکل‌گیری آن تدبیری معیشتی و نوعی سیاست حمایتی برای مدیریت فشارهای اقتصادی و کنترل بحران‌های برگرفته از تولید و مصرف در جوامع مختلف است. هدف دولت‌ها از پرداخت مستقیم یا غیرمستقیم یارانه، امتیاز اقتصادی ویژه به نهادهای خصوصی، خانوارها یا دیگر واحدهای تولیدی برای پایین نگه‌داشتن قیمت برخی کالاها و خدمات است که موجب می‌شود دسترسی به آن کالا یا خدمات برای عامه مردم یا صنایع امکان‌پذیر شود (فرهنگ، ۱۳۹۳: ۱۳۳۶). یارانه ابزاری برای حمایت از اقشار اجتماعی یا فعالیت‌های اقتصادی و باز توزیع بعد از تولید به شمار می‌آید. در این میان، دولت‌ها با اعطای یارانه تلاش می‌کنند قدرت خرید طبقات اجتماعی یا توان تولید و رقابت و فعالیت‌های اقتصادی را تقویت کنند. پرداخت یارانه یکی از سیاست‌های حمایتی دولت از بخش‌های اجتماعی و اقتصادی است. یکی از اهداف اجتماعی برقراری یارانه‌ها، حمایت از اقشار محروم، کاهش فاصله طبقاتی و افزایش رفاه عمومی است (اسلامی و همکاران، ۱۳۸۹: ۲). به مفهوم کنونی یارانه از دهه چهل وارد اقتصاد ایران شده است. حجم یارانه در بودجه دولت در سال‌های متوالی به تدریج افزایش یافته که این کار موجب نابه‌سامانی‌هایی در اقتصاد کشور شده است. پس از سال‌های پایانی دهه هفتاد، هدفمندکردن یارانه‌ها از مهم‌ترین موضوعاتی بوده است که هر سال در تدوین لایحه بودجه، ارزیابی شده است (مهربانیان و مؤذنی، ۱۳۸۷: ۶۷).

یارانه‌ها از دیدگاه اهداف دولت در پرداخت آن‌ها به یارانه اقتصادی، یارانه توسعه‌ای، یارانه اجتماعی، یارانه سیاسی و یارانه فرهنگی تقسیم می‌شوند. یارانه اقتصادی برای رسیدن به اهداف اقتصادی شامل تخصیص بهینه منابع، ثبات اقتصادی، توزیع عادلانه درآمد، کاهش هزینه‌های تولید، حمایت از مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان پرداخت می‌شود. تحقق اهداف فوق مشروط به آن است که دریافت‌کننده با تغییر و تعدیل نحوه عمل خود موجب تشویق تولید یا مصرف کالا شود. یارانه توسعه‌ای به منظور تقویت زیربنای اقتصادی و اجتماعی برای برقراری تعادل میان سامانه تولید و مصرف، کمک به ایجاد مؤسسه‌های تحقیقاتی و انتقال علوم و فناوری و کمک به تحصیل دانشجویان داخل و خارج از کشور پرداخت می‌شود. یارانه‌های اقتصادی به انواع یارانه مصرفی، یارانه تولیدی، یارانه توزیعی، یارانه خدماتی و یارانه صادراتی تقسیم می‌شود. یارانه مصرفی شامل پرداخت‌هایی به مصرف‌کننده است که برای بهبود توزیع درآمد، تعدیل آثار ناشی از فشارهای بازار، ترغیب مصرف کالاها یا ملی صورت می‌گیرد. یارانه تولیدی به منظور کاهش هزینه‌های تولید و حمایت از تولیدکنندگان پرداخت می‌شود. یارانه به عوامل تولید و یارانه برای خرید تضمینی از جمله این نوع یارانه است. یارانه هدفمند، یارانه‌ای است که به طور مستقیم به گروه هدف پرداخت می‌شود. شناسایی درست گروه هدف و تعیین روش انتقال (جنسی، نقدی و غیرنقدی) از چالش‌های پرداخت این نوع یارانه است (جلالیان و همکاران، ۱۳۹۲: ۴۸). سیاست‌های کلی در زمینه اعطای یارانه در جامعه عبارت‌اند از:

انتقال درآمد از مالیات‌دهندگان به تولیدکنندگان یا مصرف‌کنندگان؛

تثبیت یا کاهش قیمت برخی از کالاها و خدمات؛

اثرگذاری بر رفتار عرضه‌کنندگان یا تقاضاکنندگان کالا و خدمات معین؛

تولید و ارائه کالاهای عمومی به تمام افراد جامعه (رحیمی، ۱۳۷۵: ۳۲).

براین اساس، پرداخت یارانه‌ها را می‌توان نوعی دخالت دولت ارزیابی کرد؛ زیرا یارانه عبارت است از پرداخت‌های انتقالی بلاعوض نقدی و غیرنقدی دولت (مابه‌التفاوت هزینه بهره‌مندی و هزینه تمام‌شده) که به صورت مستقیم و غیرمستقیم برای افزایش قدرت خرید حقیقی مصرف‌کنندگان یا افزایش قدرت فروش تولیدکنندگان، عادلانه‌تر کردن توزیع درآمد، ثبات اقتصادی و جبران آثار ناشی از سیاست‌های دولت به منظور حفظ یا ارتقای رفاه اجتماعی پرداخت می‌شود (وزارت بازرگانی، ۱۳۸۸: ۳)، اما این رویکرد تبعاتی را به دنبال داشت که در نتیجه آن در دهه ۱۹۸۰، راهبردهای توسعه به سوی بهبود مدیریت اقتصاد و پذیرفتن نقش بیشتر نیروهای بازار تغییر کرد که در چارچوب این رویکرد جدید برخی از کشورها مانند انگلیس، چین و مالزی به اصلاحات در برنامه یارانه‌ها پرداختند. دلیل عمده این کشورها، هزینه زیاد یارانه عمومی به دلیل فراگیر بودن آن بود (نجفی، ۱۳۸۷: ۲). در ایران نیز یکی از محورهای مهم در نظام پرداخت یارانه‌ها، هدفمند کردن آن‌ها به منظور توزیع مناسب‌تر درآمد و ثروت میان افراد مختلف جامعه بوده است. (تقوی، ۱۳۷۵: ۵۴). این طرح مهم‌ترین و چالش‌برانگیزترین بخش از طرح تحولات اقتصادی است که بیش از سایر حوزه‌ها مورد توجه محافل کارشناسی و سیاست‌گذاری دولت قرار گرفته است. هرچند اصلاح سیاست یارانه‌ها نیاز حتمی کشور است، سیاست یارانه‌ای دولت اخیر سبب سردرگمی بیشتر بخش کسب‌وکار، افزایش قیمت کالاهای اساسی و مجموعه‌ای از پیامدهای منفی اجتماعی و اقتصادی شده است (دادگر و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۳۸).

در ادامه، بخشی از پژوهش‌های مرتبط با آثار طرح هدفمندی یارانه‌ها بر مناطق، به‌ویژه نواحی روستایی به‌طور خلاصه بیان می‌شود. تفاوت و برجستگی پژوهش حاضر از سایر پژوهش‌ها این است که مطالعات قبلی در زمینه سیاست تعدیل ساختاری و دگردیسی اقتصادی نواحی روستایی، با رویکرد کیفی کمتر بوده و درباره شهرستان رضوانشهر پژوهشی صورت نگرفته است؛ بنابراین هم از نظر محتوایی و هم از نظر فضایی تفاوت بسیاری با سایر پژوهش‌ها دارد.

روش پژوهش

پژوهش کیفی حاضر، اکتشافی و رویکرد آن تئوری بنیانی است که در آن برای بررسی بازتاب طرح هدفمندی از مشاهدات مشارکتی و مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته مبتنی بر رویکرد اکتشافی با روستاییان و بومیان محلی (اعم از اعضای شوراها، دهیاران و دیگر روستاییان) استفاده شد. روستاها در سه طبقه دریافت یارانه طبقه‌بندی شدند که از مجموع هر طبقه ۲۰ درصد روستاها به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. در جدول ۲، تعداد روستاهای نمونه در هر طبقه آمده است. افراد نمونه با روش گلوله برفی در روستاهای مورد مطالعه انتخاب شدند. تعداد آن‌ها ۵۳ نفر بود و در این باره اشباع نظری صورت گرفت. به‌منظور تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده در چارچوب روش تئوری زمینه‌ای^۱ به کدگذاری داده‌ها (واحد تحلیل گزاره‌های مستخرج از مصاحبه‌ها بوده است) در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و گزینشی اقدام شد. روستاهای نمونه براساس مجموع دریافت یارانه‌ها از سوی هر خانوار روستایی تعیین شدند. برای اعتباریابی پژوهش نیز از دو روش «کنترل‌های اعضا» و «خودبازبینی پژوهشگر» استفاده شد (Andreas, 2003؛ عباس‌زاده، ۱۳۹۱: ۲۵).

جدول ۱. مطالعات پیشین

اسامی مؤلفان	سال انتشار	عنوان پژوهش	نتایج پژوهش
جلالیان و پاشازاده	۱۳۹۳	اثرات اقتصادی و اجتماعی پرداخت نقدی یارانه بر جامعه روستایی (مطالعه موردی: دهستان آزادلو شهرستان گرمی)	براساس نتایج پژوهش، پرداخت نقدی یارانه در جامعه روستایی پژوهش حاضر سبب افزایش تمایل به گسترش بعد خانوار در جهت دریافت مبلغ بیشتر، افزایش رضایت از پرداخت نقدی یارانه، افزایش پس‌انداز، افزایش اعتمادبه‌نفس، تغییر در الگوی مصرف از کالاهای اساسی به غیراساسی، مدیریت مصرف، کاهش تمایل به کار، افزایش سطح توقع خانواده، افزایش قدرت خرید و قدرت انتخاب شده است.
قاسمی و همکاران	۱۳۹۳	تحلیل اثرات مرحله اول طرح هدفمندی یارانه‌ها بر خانوارهای روستایی (مطالعه موردی: شهرستان بینالود)	نتایج پژوهش نشان می‌دهد در تحلیل عاملی از ترکیب ۲۹ متغیر اولیه، ۹ عامل شناسایی شده‌اند که ۷۲/۶۷ درصد از واریانس آثار طرح هدفمندی یارانه‌ها را تفسیر می‌کنند. از میان ۹ عامل شناسایی شده، نخستین و مهم‌ترین عامل «اثرات اقتصادی» است که حدود ۵۰ درصد از کل عامل‌ها را تبیین می‌کند.
تشکیلی	۱۳۹۳	بررسی آثار هدفمندی یارانه‌ها بر بخش کشاورزی ایران	نتایج نشان می‌دهد بخش کشاورزی با وجود داشتن سهم ۲۰ و ۱۳ درصدی از تولید و اشتغال کشور، سهم ۳/۸ درصدی از مصرف کل انرژی طی دوره ۱۳۸۰-۱۳۸۸ داشته است. همچنین سهم بخش کشاورزی از یارانه حامل‌های انرژی طی دوره ۱۳۸۶-۱۳۸۸ به ترتیب ۷/۶، ۸/۳ و ۷/۷ درصد بوده است که بیشترین یارانه جذب‌شده آن در سال ۱۳۸۸ به نفت گاز و برق با سهم‌های ۵۴/۷ و ۴۴ درصد مربوط است.
سجاسی قیداری	۱۳۹۵	تحلیل تأثیرات پرداخت یارانه‌های نقدی بر بهبود کیفیت زندگی خانوارهای روستایی	یافته‌ها با آزمون ویلکاکسون نشان می‌دهد از میان ۴۷ گویه مورد مطالعه، سطح معناداری ۲۱ گویه از آلفا ۰/۰۵ پایین‌تر بوده است که نشان‌دهنده تفاوت ایجادشده توسط دریافت یارانه‌های نقدی در مقایسه با قبل از دریافت یارانه در کیفیت زندگی خانوارهای روستایی است.
علی مددی و همکاران	۱۳۹۵	اثرات طرح هدفمندی یارانه‌ها بر الگوی مصرف خانوارهای روستایی با رویکرد معیشت پایدار در شهرستان‌های کلات و بینالود	نتایج نشان می‌دهد تباینات محیطی و توزیع نامتوازن منابع اقتصادی، هم بر شاخص متوسط سرمایه و هم بر متوسط درآمد تأثیر داشته و موجب اختلاف طبقاتی دو ناحیه شده است. از نظر تغییر الگوی مصرف نیز میان مقادیر مصرف طبقات کم‌درآمد نواحی، تفاوت معنادار و در طبقات مرفه بدون معناداری آماری بوده است. در مجموع می‌توان گفت پرداخت یارانه‌ها در تعدیل شکاف طبقاتی هر دو ناحیه تأثیر داشته و میزان آن در کلات بیش از بینالود بوده است.
محمدی یگانه و همکاران	۱۳۹۶	اثرات هدفمندی یارانه‌ها بر ساختارهای تولید در روستاهای شهرستان زنجان	براساس نتایج این پژوهش امکان کاهش مصرف انرژی و صرفه‌جویی وجود ندارد؛ زیرا با وجود بافت‌های فرسوده مسکن روستایی (از منظر هدررفت انرژی) و سیستم ناکارآمد کشاورزی در کوتاه‌مدت، امکان اصلاح ساختار تولید، کاهش و تغییر سبک مصرف وجود نخواهد داشت. همچنین یارانه‌های نقدی موجب مصرف‌گرا شدن روستاییان در وضعیت فعلی شده است.
ابوالعینین و همکاران ^۱	۲۰۰۹	تأثیر حذف تدریجی یارانه فرآورده‌های نفتی در مصر با استفاده از مدل CGE	از دیدگاه نویسندگان، حذف یارانه‌های انرژی، نابرابری توزیع درآمد را کاهش می‌دهد و رفاه چارک‌های ثروتمند بیشتر کاهش پیدا می‌کند.
لین و جیانگ ^۲	۲۰۱۰	برآورد یارانه‌های انرژی و تأثیر اصلاح یارانه‌های انرژی در چین در قالب مدل CGE	با توجه به نتایج، تحت سناریوی حذف کامل یارانه بدون بازتوزیع درآمد آن، رفاه اقتصادی، تولید ناخالص داخلی و اشتغال کاهش پیدا می‌کند و تحت سناریوی حذف کال یارانه انرژی و بازتوزیع درآمد آن در اقتصاد، آثار مثبتی وجود خواهد داشت.
یانگ و همکاران	۲۰۱۰	بررسی و توسعه یک مدل پرداخت یارانه به حمل‌ونقل عمومی شهری در شهر بیجینگ چین	نتایج نشان می‌دهد شکاف حجم مسافر در هر شیوه از حمل‌ونقل، سهم کمی از یارانه پرداختی به حمل‌ونقل عمومی از کل درآمد حکومت را فراهم می‌کند و باید حکومت محلی این شهر سطح حمایت‌های مالی از حمل‌ونقل عمومی را با محوریت سیاست پایین نگه‌داشتن هزینه حمل مسافر افزایش دهد.

جدول ۲. تعداد روستاهای نمونه در هر طبقه از نظر دریافت یارانه

طبقه	کران بالا	کران پایین	کل روستاها	روستاهای نمونه
اول	۵۰۰.۵۰۰	۸۲.۵۰۶۶۷	۳۶	۸
دوم	۸۲.۵۰۶۶۸	۱۶۴.۵۱۲.۸۳۴	۱۷	۴
سوم	۱۶۴.۵۱۲.۸۳۵	۲۴۶.۵۱۹.۰۰۲	۴۰	۹
جمع کل	-----	-----	۹۳	۲۱

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۵

قلمرو مکانی پژوهش

شهرستان رضوانشهر در شمال غرب استان گیلان واقع است و از نظر موقعیت جغرافیایی میان عرض‌های ۳۷ درجه و ۲۵ دقیقه و ۲۲ ثانیه تا ۳۷ درجه و ۴۰ دقیقه و ۳۴ ثانیه شمالی و طول جغرافیایی ۴۸ درجه و ۴۰ دقیقه و ۲۱ ثانیه تا ۴۹ درجه ۱۳ دقیقه و ۷ ثانیه شرقی قرار دارد (شکل ۱). این شهرستان از طرف شمال به دریای خزر و شهرستان تالش، از سمت شرق به دریای خزر، شهرستان‌های بندر انزلی و صومعه‌سرا و از سوی جنوب و جنوب شرقی به شهرستان ماسال و از طرف غرب به شهرستان خلخال در استان اردبیل محدود شده است که از این نظر موقعیت جغرافیایی و راهبردی ممتازی دارد؛ به طوری که گره‌گاه ارتباطی بخش‌های مرکزی، غربی و شمالی محسوب شده و مدخل شاهراه ارتباطی گیلان به استان اردبیل، کشورهای قفقاز و روسیه است (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گیلان، ۱۳۸۷: ۷۲). این شهرستان ۲ بخش (مرکزی و پره سر)، ۲ شهر (رضوانشهر و پره سر)، ۴ دهستان (گیل دولاب، خوشابر، دیناچال و ییلاقی ارده)، ۱۰۷ روستای دارای سکنه و ۵ روستای خالی از سکنه دارد.

جدول ۳. سیر تحولات جمعیتی شهرستان رضوانشهر در چهار دوره سرشماری

سال	سال ۱۳۷۵	سال ۱۳۸۵	سال ۱۳۹۰	سال ۱۳۹۵
شرح	تعداد جمعیت	تعداد جمعیت	تعداد جمعیت	تعداد جمعیت
شهرستان رضوانشهر	۵۷۷۳۷	۶۴۵۷۴	۶۶۹۰۹	۶۹۸۶۵
مناطق روستایی	۴۱۸۴۵	۴۴۲۲۸	۴۴۰۱۶	۴۲۳۳۰

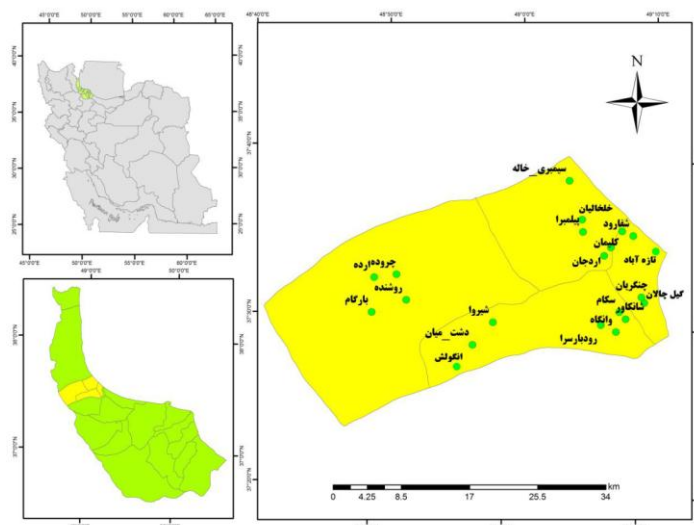
منبع: مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهرستان رضوانشهر، سال‌های ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵

شهرستان رضوانشهر از نظر تنوع تولیدات و فعالیت‌های شغلی تفاوت‌های چشمگیری با دیگر شهرستان‌های استان دارد که این امر زمینه‌ساز توجه و پژوهش مستقل و بیشتر است. پیش از انقلاب، فعالیت‌های روستایی شهرستان رضوانشهر و منابع تولیدی روستاییان و منابع درآمد و معیشت آن‌ها در سطح بسیار محدودی بود که عمدتاً مبتنی بر فعالیت‌های زراعی و دامی با درآمدهای ناچیز و به دور از حمایت‌های دولت و سرمایه‌گذاری‌های خارج از منطقه استوار بود. سیاست‌گذاری‌ها در داخل و خارج از روستا هم در جهت مطلوبی نبود. تولیدات روستایی هم اغلب کارگر بر بوده تا سرمایه‌بر و دامداری روستایی همواره متکی بر کارگران روستایی بود. پس از سال‌های اول انقلاب اسلامی متأثر از تحولات اجتماعی - اقتصادی به‌ویژه با توسعه ارتباطات بازاری، استفاده از مکانیزاسیون و مدرنیزاسیون مانند به‌کارگیری کودهای شیمیایی و حاصلخیزی خاک، تسطیح اراضی و ماشین‌های کشت و برداشت محصول و با تغییر روند تولید، موجبات بیشتر تولیدات و فعالیت‌های جدید فراهم شد. از جمله بازتاب این امر می‌توان به افزایش درآمد روستاییان پس از انقلاب در شهرستان رضوانشهر اشاره کرد؛ به‌استثنای فعالیت‌های مبتنی بر کشت و تولید برنج که از محصولات اصلی و منابع درآمدی روستاییان شهرستان رضوانشهر از گذشته بوده است. در سال‌های اخیر با آگاهی از بخش روستایی، این شهرستان به تنوع و تعدد فعالیت‌ها و تولید محصولات دیگری مانند پرورش موزهای گلخانه‌ای، تولید محصولات جالیزی، پرورش ماهی قزل‌آلای کوهستانی و پرورش و نگهداری شترمرغ محلی پرداخته است. همچنین گسترش صنایع دستی روستایی و مزارع پرورش ماهیان از جمله فعالیت‌های اصلی و تولیدی و منابع درآمدی جدیدی در روستاها محسوب می‌شود که سبب ارتقای سطح زندگی روستاییان از نظر اقتصادی-فرهنگی شده است.

بحث و یافته‌ها

بررسی و مطالعه بازتاب هدفمندی یارانه‌ها در اقتصاد روستایی ناحیه رضوانشهر از منظر جامعه محلی، ۲۶ مفهوم کلی را

پس از «کدگذاری باز» به دنبال داشته و با «کدگذاری باز متمرکز»، مفاهیم اولیه در شش مقوله دسته‌بندی شده است (جدول ۴).



شکل ۱. نقشه موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه و روستاهای نمونه پژوهش

جدول ۴. مفاهیم و مقوله‌های آثار هدفمندی یارانه‌ها در اقتصاد روستایی شهرستان رضوانشهر

ردیف	مفاهیم اولیه	مقوله‌های عمده	مقوله‌های هسته
۱	افزایش ردیف‌های ستون هزینه‌کردی برخی خانوارهای روستایی در بهره‌مندی از یارانه‌ها		
۲	افزایش هزینه‌های جابه‌جایی انواع کالا و مسافر روستایی	تعدد ردیف‌های هزینه‌کرد خانوار و افزایش حجم پرداخت‌های از پیش برقرار در اقتصاد روستا	
۳	افزایش نرخ حامل‌های انرژی برای بخش مصرف و تولید روستایی		
۴	افزایش قیمت انواع بذر، سموم و آفت‌کش‌های مورد استفاده برای بخش تولید روستایی		
۵	افزایش نسبی هزینه‌های بهره‌مندی از خدمات ترویجی و آموزشی، به‌ویژه برای تولید		
۶	افزایش فعالیت‌های بروکراتیک در چرخه اقتصاد روستایی برای دریافت ثروت		
۷	درآمد ثابت ماهیانه (هرچند اندک) برای تمامی خانوارهای روستایی		تغییر هزینه و درآمد روستاییان
۸	افزایش توان برای خرید و نوسازی ادوات بخش کشاورزی به‌صورت اقساطی		
۹	افزایش قدرت و تنوع در خرید از سوی خانوارهای روستایی		
۱۰	افزایش مجموع درآمد خانوارهای روستایی	تقویت بنیه درآمدی خانوار روستایی	
۱۱	کاهش سطح استقراض روستاییان، به‌ویژه به مغازه‌داران محلی		
۱۲	کمک به توانمندی برخی روستاییان برای ایجاد فرصت‌های شغلی جدید		
۱۳	افزایش ریسک‌پذیری و گرایش به تولید به‌ویژه در میان بخش جوان جمعیت روستایی		
۱۴	افزایش نسبی اعتماد در میان روستاییان و به‌ویژه وابستگان شهری آن‌ها برای پرداخت قرض به یکدیگر		
۱۵	امکان و افزایش حجم پس‌انداز برای معدودی از خانوارهای روستایی		
۱۶	تشدید شکاف میان هزینه‌های تولید در بخش زراعت (و در سطحی کمتر، باغداری) با دامداری و درنهایت، به‌صرفه‌تر کردن تولید در بخش دامداری	ایجاد و تشدید شکاف میان تولیدگران و خانوارهای روستایی	
۱۷	ایجاد و تشدید نابرابری اقتصادی از نظر سطح برخورداری از ثروت در بطن سکونتگاه‌های روستایی		دگرگونی نظام تولید و مصرف ثروت در اقتصاد روستایی
۱۸	رشد هزینه‌کرد ثروت در زمینه‌های غیراساسی و رفاهی-تفریحی از جانب افراد و خانوارهایی که بارانه درآمد جنبی آنان محسوب می‌شود	دگرش الگوی کسب و مصرف ثروت در اقتصاد روستا	
۱۹	رشد هزینه‌کرد ثروت در زمینه نیازهای اساسی از سوی افرادی که تا پیش از یارانه‌ها، درآمد ثابتی نداشتند		
۲۰	کاهش تمایل به تولید و بهره‌برداری مستقیم از سوی برخی صاحبان منابع روستایی با کهنولت سن		
۲۱	رشد توقعات مصرفی فرزندان خانوار روستایی		
۲۲	افزایش حجم جابه‌جایی ثروت میان شهر با روستا و روستا با شهر	ایجاد تکانه در جریان سرمایه میان اقتصاد روستا و شهر	
۲۳	رشد و همه‌گیری پول الکترونیک و ابزار مربوط به آن در جامعه روستایی		رشد ریسک‌پذیری در اقتصاد روستایی
۲۴	بسترسازی برای تجارت الکترونیک در بطن جامعه و اقتصاد روستایی	تشدید روند فرامحلی شدن و سیاسی شدن اقتصاد روستایی	
۲۵	قرارگیری نظام درآمدی روستایی در معرض شدید شوک‌های عمدتاً روانی، سیاسی، اقتصادی ملی و فراملی		
۲۶	گسترش نفوذ دولت در اقتصاد روستایی و رشد وابستگی این اقتصاد به دولت برای یافتن ثروت بیشتر		

پس از شناخت مقوله‌های مربوط به بازتاب هدفمندی یارانه‌ها در اقتصاد روستایی ناحیه مورد مطالعه، کدگذاری مقوله‌های زیر بیان می‌شود:

تعدد ردیف‌های هزینه‌کرد خانوار و افزایش حجم پرداخت‌های از پیش برقرار در اقتصاد روستا بررسی دیدگاه جامعه محلی نشان می‌دهد در روستاهای ناحیه رضوانشهر مانند سایر مناطق ایران، به دلیل آزادسازی قیمت حامل‌های انرژی (مانند افزایش بنزین سهمیه‌ای از مبلغ ۴ هزار ریال در سال ۱۳۸۹ به ۱۰ هزار ریال در سال ۱۳۹۵ و گازوئیل از ۱۶۵ ریال در سال ۱۳۸۹ به ۳ هزار ریال در سال ۱۳۹۵) در بخش غیرتولیدی و بخش تولیدی، هزینه‌هایی مانند جابه‌جایی انواع کالا و مسافر روستایی رشد کرده است. در این میان، قیمت انواع بذرها به دلیل رشد تورم و اثر رشد قیمت هزینه جابه‌جایی به همراه قیمت انواع سموم و آفت‌کش‌های مورد استفاده برای بخش تولید روستایی که از فرآورده‌های نفتی و پتروشیمی است، افزایش زیادی در نظام هزینه‌ای تولید داشته است.

هدفمندی یارانه‌ها و تورم ناشی از آن در کل جامعه به رشد هزینه مربوط به دریافت انواع خدمات در جامعه منجر شده است (برای مثال میزان تورم از ۱۰.۸ درصد در سال ۱۳۸۸ به ۳۴.۷ درصد در سال ۱۳۹۲ رسیده است) (بانک مرکزی ایران، ۱۳۹۳). یکی از این خدمات که با تولید روستایی ارتباط دارد، افزایش هزینه بهره‌مندی از خدمات ترویجی و آموزشی است.

با توجه به جامعه محلی، یکی از واقعیت‌های اجرای قانون هدفمندی این است که وقتی خانواری صاحب فرزند جدید می‌شود یا با ازدواج فرزندان، خانواده‌ای تازه در جامعه روستایی شکل می‌گیرد، برقراری و اصلاح مشخصات برای دریافت یارانه نقدی، به هزینه‌ای جدید برای دریافت خدمات مزبور نیازمند است. همچنین این شرایط، افراد را وادار می‌کند تا با نظام بروکراتیک از کانال دفاتر پیشخوان مواجهه شوند.

تقویت بنیه درآمدی خانوار روستایی

یکی از ویژگی‌های بارز اقتصاد روستایی وجود درآمدهای فصلی است؛ به این معنا که خانوارهای روستایی از محل تولیدات کشاورزی (اعم از زراعت، باغداری و دامداری)، درآمدی ثابت در موعد مقرر نداشته‌اند. پس از هدفمندی یارانه‌ها در سال ۱۳۸۹، هر خانوار روستایی ماهیانه ۴۵۵ هزار ریال به ازای هر نفر دریافت می‌کند. این مقوله دو معنا دارد: نخست درآمد نسبتاً مشخص و ثابت در طول ماه و سال برای هر خانوار، و دوم وجود «مکمل پایدار درآمدی» برای روستاییان. همچنین واریز ماهیانه یارانه‌ها، رقم مجموع درآمد ناخالص خانوارهای روستایی را در ماه و سال افزایش چشمگیری داده است.

به دنبال مکمل درآمدی به وجود آمده (یارانه‌ها)، بسیاری از روستاییان توانسته‌اند میزان استقراض خود را کاهش دهند؛ برای مثال خواروبارفروشی‌های محلی یا قهوه‌خانه‌هایی که بدهی‌های آن‌ها ۷۰ هزار ریال طی ۳ سال بوده است. در کنار بهبود وضعیت استقراض یادشده، افزایش قدرت و تنوع در خرید از سوی خانوارهای روستایی یکی دیگر از پیامدهای هدفمندی یارانه‌ها ذکر شده است. همچنین در حوزه تولید نیز برخی تولیدگران روستایی به بنیان‌های اولیه تولید (به‌ویژه زمین) دسترسی بیشتری دارند که این امر سبب می‌شود در خرید و نوسازی ادوات بخش کشاورزی به صورت اقساطی ترغیب شوند. با توجه به گفته‌های روستاییان، اتکا و اطمینان به نظم دریافت یارانه اعضای خانوار، ترغیب‌کننده خرید اقساطی لوازم تولید بوده است. در این میان، از دیدگاه تعداد معدودی از روستاییان با پرداخت نقدی یارانه‌ها، زمینه ایجاد فرصت‌های شغلی جدید (با گسترش سطح زیر کشت، احداث خواروبارفروشی یا قهوه‌خانه) و افزایش ریسک‌پذیری و گرایش به تولید به‌ویژه در میان بخش جوان روستا فراهم شده است.

از مجموع رشد درآمد خانوارهای روستایی (به سبب واریز یارانه‌ها)، برخی خانوارها که از قبل تمول مالی داشتند،

توانستند پول بیشتری پس‌انداز کنند و ثروت بیشتری به‌دست بیاورند. همچنین از دیدگاه برخی دیگر که قدرت مالی مناسبی نیز نداشته‌اند، واریز یارانه‌ها تا حدودی بر سطح اعتماد میان روستاییان و به‌ویژه وابستگان شهری آن‌ها برای پرداخت قرض به یکدیگر تأثیر مطلوبی داشته است؛ برای مثال شهری‌ها تا حدودی می‌دانند که اگر درآمدهای کشاورزی یک سال نیز کفایت نکند و به‌موقع ثمر نداشته باشد، یارانه‌های افراد همواره برقرار است و می‌توان قرض را پس گرفت.

برپایی و تشدید شکاف میان تولیدگران و خانوارهای روستایی

از دیدگاه روستاییان ناحیه رضوانشهر، پس از هدفمندی یارانه‌ها، بهره‌بردارانی که سابقه نسق زراعی افزون‌تری داشتند، بیشتر توانستند از یارانه تولید در قالب کود و سموم دریافتی بهره ببرند. براین‌اساس می‌توان گفت نابرابری اقتصادی در برخورداری از ثروت یارانه‌ها در بطن روستاها دامن زده شده است. همچنین از آنجا که وابستگی دامداری به نهاده‌های بیرون از روستا در مقایسه از زراعت (و حتی باغداری) کمتر بوده است، پس از هدفمندسازی، رشد هزینه تولید در این بخش اقتصادی روستاها کمتر از زراعت و باغداری محسوب می‌شده است؛ بنابراین، یارانه‌ها در موازنه هزینه-درآمد فعالیت‌های اقتصادی زارعان و دامداران ناحیه رضوانشهر تأثیر داشته و ضمن تشدید شکاف اقتصادی میان تولیدگران دو بخش یادشده، دامداری را به‌صرفه‌تر کرده است.

دگرش الگوی کسب و مصرف ثروت در اقتصاد روستا

در فضای روستایی ناحیه رضوانشهر، مانند الگوی حاکم بر عمده مناطق روستایی ایران، از نظر نقش یارانه‌ها در جمع منابع درآمدی خانوارها دو گروه کلی وجود دارد: گروه اول، خانوارهایی هستند که یارانه‌ها درآمد جانبی آن‌ها به شمار می‌رود. این افراد شغل‌هایی دارند که به‌واسطه آن‌ها در شهر مستقرند و روستا تنها محل سکونتشان است؛ مانند کارمندان یا کسانی که به شغل‌های خدماتی مشغول‌اند و دارای بازدهی اقتصادی بالایی هستند (مانند تعمیرکاران یا فعالان حوزه گردشگری) یا بهره‌برداران عمده روستایی محسوب می‌شوند. گروه دوم نیز خانوارهایی هستند که یارانه‌های نقدی، اصلی‌ترین منبع درآمدی آن‌هاست.

در گروه اول، یارانه‌ها سبب رشد حجم هزینه‌کرد در بخش‌های غیراساسی و رفاهی-تفریحی زندگی، مانند سفرهای سیاحتی و زیارتی، کمک به خرید وسایل نقلیه موتوری، نوسازی اسباب منزل یا تغییرات در دکوراسیون منزل شده است. از سوی دیگر، مکمل درآمدی ایجادشده (یارانه نقدی) برای گروه اول، در مواردی رشد توقعات مصرفی فرزندان از قبیل نوسازی و مدرن‌سازی وسیله نقلیه و کثرت خرید لباس را به‌دنبال داشته است.

در گروه دوم، یارانه‌ها عمدتاً صرف و خرج نیازهای اساسی اعضای خانوار شامل تأمین مواد خوراکی، تهیه پوشاک، کمک به هزینه آموزش فرزندان و حتی تأمین مخارج درمانی افراد شده است. در میان افراد این گروه، برخی به‌دلیل کهولت سن، ناتوانی در اداره منابع تولیدی در اختیار و اینکه منابع تولیدی آنان دارای فراوانی نبوده، تمایلی برای کار و استفاده از منابعی ندارند که بنا به تحلیل هزینه و فایده و با وجود مشقت زیاد حاصل‌چندانی ندارد. همچنین این افراد به دریافت یارانه‌ها اکتفا کرده و از فعالیت در تولید دور شده‌اند.

ایجاد تکانه در جریان سرمایه میان اقتصاد روستا و شهر

واریز نقدی یارانه‌ها از سوی دولت در پنج روز آخر هر ماه صورت می‌گیرد و به ازای هر نفر روستایی مبلغ ۴۵۵ هزار ریال به جیب الکترونیک روستاییان وارد می‌شود. بنا به اظهار بیشتر افراد جامعه محلی، مبلغ یارانه‌ها حداکثر طی پنج روز

اول خرج می‌شود (برخی از روستاییان، کارت واریز یارانه را همواره در اختیار خواروبارفروشی قرار می‌دهند؛ یعنی نقشه خرج آن از پیش کشیده شده است)؛ از این‌رو، در مقطع یادشده طی هر ماه، هم حجم ثروت سرزیرشده به جامعه روستایی به یک‌باره افزایش می‌یابد و هم با خرج بلافاصله یارانه‌های خانوار که اقلام مورد نیاز آن‌ها بیشتر از محل شهرها (رضوانشهر یا رشت) تأمین می‌شود، حجم ثروت خارج‌شده به‌سوی شهرها از سوی روستاییان - چه با خرید مستقیم و چه غیرمستقیم از طریق نمایندگان اقتصادی نظیر فروشندگان روستایی - افزایش دفعی می‌یابد.

مقوله ششم، تشدید روند فرامحلی شدن و سیاسی شدن اقتصاد روستایی

تمامی سرپرستان خانوارهای روستایی برای دریافت یارانه‌ها، کارت اعتباری دارند. به عبارت دیگر، یارانه‌ها همه روستاییان به داشتن پول الکترونیکی وادار کرده است. وجود این پول در کنار گسترش خدمات اطلاعات و ارتباطات (مانند اینترنت) سبب شده است تا برخی تقاضاهای مصرفی تعدادی از اهالی به‌ویژه نسل جوان، از قبیل خریدوفروش گوشی، خرید ترافیک اینترنتی، خرید لباس، خرید ادوات و ملزومات تحصیل و خرید شارژ موبایل از طریق درگاه‌های تجارت الکترونیک انجام شود که این امر به‌نوعی مؤید نقش تقویت‌کننده هدفمندی یارانه‌ها در گسترش زمینه‌های تجارت الکترونیک در فضای روستایی است.

پرداخت یارانه‌ها به معنای گسترش نفوذ دولت در اقتصاد روستایی و رشد وابستگی این اقتصاد به دولت برای یافتن ثروت بیشتر است؛ بدین‌معنا که درصد زیادی از روستاییان همواره در انتظار رسیدن پایان ماه هستند. تجربه تصمیم‌های سیاسی در عرصه ملی و منطقه‌ای نشان می‌دهد که یارانه‌ها می‌تواند ابزاری قدرتمند برای جلب حمایت آرای روستاییان از جریان‌ها یا افراد خواهان کسب قدرت در مناصب حکومتی باشد که پیش از هدفمندی در اختیار نبوده است. همچنین با توجه به تجربه شش‌ساله از شروع طرح هدفمندی یارانه‌ها و پرداخت نقدی آن، روستاها که روزبه‌روز بر «مکمل درآمدی» تعیین‌شده (یارانه‌ها) وابسته شده‌اند، مانند پرداخت نقدی یارانه‌ها در یک سطح به رأی و نظر دولت حاکم وابسته هستند و در سطح دیگر، تابعی از میزان درآمدهای نفتی کشورند، همواره نظام درآمدی روستایی را به‌ویژه در مواقع انتخابات در معرض شوک‌های (عمدتاً روانی) سیاسی و اقتصادی قرار داده است.

نتیجه‌گیری

هدفمندی یارانه‌ها یکی از سیاست‌های تعدیل ساختاری در ایران است که سبب شده است در اقتصاد روستایی ناحیه رضوانشهر بازتاب‌هایی بروز یابد؛ از این‌رو بنا به کدگذاری گزینشی (انتخابی) انجام شده می‌توان گفت در کل سه مقوله هسته با عناوین «تغییر هزینه و درآمد روستاییان»، «دگرگونی نظام تولید و مصرف ثروت در اقتصاد روستایی» و «رشد ریسک‌پذیری در اقتصاد روستایی» نتیجه اجرای آن سیاست بوده است؛ به‌گونه‌ای که آزادسازی قیمت‌ها نخستین گام طرح هدفمندی است که به افزایش هزینه‌ها در چرخه اقتصاد روستایی اعم از هزینه‌های تولید و هزینه‌های مصرفی خانوار منجر شده است. با پرداخت نقدی یارانه‌ها، تا حدودی تقویت بنیه درآمدی خانوار روستایی صورت گرفته است. باوجوداین بنا به گفته جامعه روستایی درباره تراز دریافت و پرداخت صورت‌گرفته در اقتصاد روستایی می‌توان گفت سطح افزایش هزینه‌ها بیشتر از سطح اثرگذاری مثبت یارانه‌های نقدی پرداخت شده است. همچنین بر نابرابری کارآمدی بخش‌های مولد روستایی (نظیر زراعت، دامداری و باغداری) دامن زده است که به ایجاد و تشدید شکاف میان تولیدگران روستایی منجر شده است.

الگوی فعلی توزیع یارانه‌ها به دلیل کم‌حمایتی و بدحمایتی از تولید و کسب‌وکار در فضاهای روستایی، اقتصاد آن را از تولید محوری به سوی مصرف محوری پیش برده است؛ زیرا یارانه تولیدچندان مطرح نبوده است. رفتار اقتصادی کنشگران حاضر در فضای روستایی نیز نشان می‌دهد اتکا به یارانه‌های پرداختی، به‌منظور تقویت بخش مصرف است تا به‌کارگیری در حوزه تولید؛ از این رو می‌توان گفت یارانه‌ها به تحول الگوی کسب و مصرف ثروت در اقتصاد روستاها منجر شده است. همچنین، با توجه به اینکه پرداخت و خرج یارانه‌ها در بازه زمانی کوتاه (حداکثر ۵ روزه) در هر ماه صورت می‌گیرد، تکانه زیادی در جریان سرمایه میان اقتصاد روستا و شهر ایجاد می‌کند و پس از آن نیز عمدتاً رکودی در بازار و دادوستد به‌وجود می‌آورد. این وضع، نمودی از وابستگی روزافزون چرخه اقتصاد (در وجه دادوستد) روستا به یارانه‌های پرداختی است. نظام و سرمنشأ پرداخت یارانه‌ها به همراه وابستگی بیش از پیش روستاییان به آن، سبب شده است تا روند فرامحلی شدن و سیاسی شدن اقتصاد روستایی مضاعف شود.

مقولات هسته مستخرج از این پژوهش با نتایج پژوهش‌های جلالیان و پاشازاده (۱۳۹۳)، ابوالعینین و همکاران (۲۰۰) و لین و جیانگ (۲۰۱۰) همسو است. درنهایت می‌توان گفت علی‌رغم اینکه اقتصاد روستایی توان بازسازی زیادی در قبال عناصر گرداننده آن (روستاییان) ندارد و جبران ضررهای رکود در آن چندان با سرعت انجام نمی‌شود، هدفمندی یارانه‌ها و الگوی کنونی حمایتی آن (پرداخت نقدی صرفاً به خانوار) بنیان‌های این اقتصاد را تقویت نمی‌کند.

منابع

۱. اکبری، نعمت‌الله و هما مؤذن جمشیدی، ۱۳۹۱، تحلیل تأثیر هدفمندکردن یارانه‌ها بر درآمد و مخارج خانوار روستایی (مطالعه موردی: استان اصفهان)، مجموعه مقالات اولین همایش ملی توسعه روستایی، استانداری گیلان، دانشگاه گیلان، رشت.
۲. امینی، رامین، ۱۳۸۸، تحلیل هدفمندکردن یارانه‌ها در بخش کشاورزی، مجله دام، کشت و صنعت، سال دهم، شماره ۱۱۷، صص ۱۸-۱۹.
۳. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۳، شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی در مناطق شهری ایران.
۴. بانویی، علی‌اصغر و سهیلا پروین، ۱۳۸۷، تحلیل‌های سیاستی آثار حذف یارانه‌های کالاهای اساسی بر شاخص هزینه زندگی خانوارهای شهری روستایی در چارچوب تحلیل مسیر ساختاری، فصلنامه اقتصاد مقداری، دوره پنجم، شماره ۴، صص ۱-۳۳.
۵. بهداد، سهراب و فرهاد نعمانی، ۱۳۸۷، طبقه و کار در ایران، چاپ اول، انتشارات آگاه، تهران.
۶. بهکیش، محمدمهدی، ۱۳۸۴، اقتصاد ایران در بستر جهانی شدن، چاپ سوم، نشر نی، تهران.
۷. پروین، سهیلا و راضیه زیدی، ۱۳۸۰، اثر سیاست‌های تعدیل بر فقر و توزیع درآمد (مطالعه موردی: سیاست‌های برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ایران)، مجله تحقیقات اقتصادی، دوره سی‌وششم، شماره ۵۸، صص ۱۱۳-۱۴۶.
۸. ترابی، تقی و سکینه صفری، ۱۳۸۹، بررسی اثر سیاست‌های تعدیل بر رشد اقتصادی ایران، فصلنامه اقتصاد کاربردی، سال اول، شماره ۲، صص ۶۷-۹۷.
۹. تشکینی، احمد، ۱۳۹۳، بررسی آثار هدفمندی یارانه‌ها بر بخش کشاورزی ایران، فصلنامه مدل‌سازی اقتصادی، سال هشتم، شماره ۱، صص ۳۵-۵۲.
۱۰. تقوی، نعمت‌الله، ۱۳۷۵، گزارش نهایی ایجاد تعاونی‌های اشتغال‌زا در استان آذربایجان شرقی، اداره کل تعاون استان آذربایجان شرقی، تبریز.
۱۱. جلالیان، حمید و اصغر پاشازاده، ۱۳۹۳، اثرات اقتصادی و اجتماعی پرداخت نقدی یارانه بر جامعه روستایی (مطالعه موردی: دهستان آزادلو شهرستان گرمی)، مجله مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، دوره نهم، شماره ۲۸، صص ۱۰۳-۱۲۱.

۱۲. جلالیان، حمید، هاشمی، صدیقه و جعفر یعقوبی، ۱۳۹۲، بررسی اثرات کوتاه‌مدت طرح هدفمندی یارانه‌ها بر وضعیت کشاورزی روستاییان شهرستان نیریز (مطالعه موردی: دهستان آباد طشک)، مجله برنامه‌ریزی منطقه‌ای، دوره سوم، شماره ۱۰، صص ۴۵-۶۰.
۱۳. خشنود، زهرا، ۱۳۸۸، **قانون هدفمند یارانه‌ها**، تازه‌های اقتصاد، سال هفتم، شماره ۱۲۶، صص ۱۱-۱۴.
۱۴. دادگر، یدالله، ۱۳۷۸، **نگاهی گذرا به برنامه سوم توسعه اجتماعی جمهوری اسلامی ایران**، فصلنامه روش‌شناسی علوم انسانی، سال پنجم، شماره ۱۹، صص ۵۳-۷۶.
۱۵. دادگر، یداله و روح‌الله نظری، ۱۳۹۱، **تحلیل رفاهی سیاست‌های یارانه‌ها در اقتصاد ایران**، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال یازدهم، شماره ۴۲، صص ۲۳۷-۳۸۰.
۱۶. رحیمی، علی، ۱۳۷۵، **بررسی اقتصاد یارانه**، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، انتشارات پایگان، چاپ سوم، تهران.
۱۷. رضوانی، محمدرضا، ۱۳۹۰، **برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران**، چاپ چهارم، نشر قومس، تهران.
۱۸. سجاسی قیداری، حمدالله، ۱۳۹۵، تحلیل تأثیرات پرداخت یارانه‌های نقدی بر بهبود کیفیت زندگی خانوارهای روستایی (مطالعه موردی: روستاهای دهستان شیرینگ)، فصلنامه مجلس و راهبرد، دوره بیست‌وسوم، شماره ۸۵، صص ۱۰۷-۱۲۴.
۱۹. شریفی، علیمراد، صادقی، مهدی و عابدین قاسمی، ۱۳۸۷، **ارزیابی اثرات تورمی ناشی از حذف یارانه حامل انرژی در ایران**، پژوهشنامه اقتصادی، دوره هشتم، شماره ۳۱، صص ۹۱-۱۱۹.
۲۰. صادقی چم‌چنگی، سلیمان و همکاران، ۱۳۹۵، **تأثیر تنوع اقتصادی بر پایداری نواحی روستایی (مطالعه موردی: نواحی روستایی شهرستان شهرکرد)**، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، سال پنجم، شماره ۳، صص ۲۵-۳۷.
۲۱. صارمی، سمیه، ۱۳۸۸، **هدفمند کردن یارانه‌ها از آغاز تا امروز**، هفته‌نامه برنامه، سال هشتم، شماره ۳۴۸، ص ۴.
۲۲. عباس‌زاده، محمد، ۱۳۹۱، **تأملی بر اعتبار و پایایی در تحقیقات کیفی**، فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی، دوره بیست‌وسوم، شماره ۴۵، صص ۱۹-۳۴.
۲۳. علی مددی، علی و همکاران، ۱۳۹۵، اثرات طرح هدفمندی یارانه‌ها بر الگوی مصرف خانوارهای روستایی با رویکرد معیشت پایدار در شهرستان‌های کلات و بینالود، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال پنجم، شماره ۱۶، صص ۹۷-۱۱۸.
۲۴. فرهنگ، منوچهر، ۱۳۹۳، **فرهنگ علوم اقتصادی**، انتشارات پیکان، تهران.
۲۵. قادری، سید فرید، رزمی، جعفر و عسگر صدیقی، ۱۳۸۴، **بررسی تأثیر پرداخت یارانه مستقیم انرژی بر شاخص‌های کلان اقتصادی با نگرش سیستمی**، نشریه دانشکده فنی، دوره سی‌ونهم، شماره ۹۲، صص ۵۲۷-۵۳۷.
۲۶. قاسمی، مریم، عبدالهی، سمانه و حدیثه خاکشورامان آباد، ۱۳۹۳، **تحلیل اثرات مرحله اول طرح هدفمندی یارانه‌ها بر خانوارهای روستایی (مطالعه موردی: شهرستان بینالود)**، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، سال سوم، شماره ۶، صص ۱۱۷-۱۳۰.
۲۷. کلاتری، عباس و عباس رحیمی، ۱۳۸۵، **بررسی اقتصادی سوبسید**، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، چاپ سوم، تهران.
۲۸. مالجو، محمد، ۱۳۸۶، **اقتصاد سیاسی ظهور دولت نهم**، فصلنامه گفت‌وگو، شماره ۴۹، صص ۹-۴۰.
۲۹. محمدی یگانه، بهروز، فراهانی، حسین و جواد عباسی، ۱۳۹۶، **اثرات هدفمندی یارانه‌ها بر ساختارهای تولید در روستاهای شهرستان زنجان**، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ششم، شماره ۱۹، صص ۱۷۷-۱۹۳.
۳۰. مظفری‌نیا، مهدی، منوچهری، عباس و مسعود غفاری، ۱۳۹۵، **اندیشه سیاسی الگوی تعدیل ساختاری**، مجله جستارهای سیاسی معاصر، دوره هفتم، شماره ۲۰، صص ۹۳-۱۱۶.
۳۱. وزارت بازرگانی، ۱۳۸۸، **اثر افزایش قیمت حامل‌های انرژی بر تورم**، معاونت برنامه‌ریزی و امور اقتصادی، دفتر مطالعات اقتصادی.
۳۲. مهدوی عادل، محمدحسین و محمدرضا کلائی، ۱۳۸۹، **بررسی کارآمدی اصلاح قیمت‌های نسبی در بستر افتراق میان اهداف و نتایج تعدیل ساختاری**، مجله دانش و توسعه، سال هفدهم، شماره ۳۰، صص ۲۲-۵۰.
۳۳. مهربانیان، الهه و سعیده مؤذنی، ۱۳۸۷، **بررسی یارانه‌های پرداختی و اعتبارات دولت به بخش کشاورزی در ایران و تجارب سایر کشورها**، وزارت جهاد کشاورزی، مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی، تهران.

۳۴. موسوی، سید نعمت‌الله، خالویی، اردوان و ذکریا فرج‌زاده، ۱۳۸۸، بررسی اثرات رفاهی حذف یارانه کود شیمیایی بر تولیدکنندگان ذرت استان فارس، مجله تحقیقات اقتصاد کشاورزی، جلد ۱، شماره ۴، صص ۶۱-۷۹.
۳۵. مؤمنی، فرشاد، ۱۳۸۶، اقتصاد ایران در دوران تعدیل ساختاری، چاپ اول، انتشارات نقش و نگار، تهران.
۳۶. نجفی، بهاء‌الدین، ۱۳۸۷، بررسی تجربیات جهانی یارانه غذا، رهیافتی برای ایران، دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام، گزارش شماره ۱۰، تهران.
۳۷. نجفی، بهاء‌الدین و آشان شوشتریان، ۱۳۸۳، هدفمندسازی یارانه و حذف ناامنی غذایی، مطالعه موردی: ارسنجان، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، سال هشتم، شماره ۳۱، صص ۱۵۱-۱۲۷.
38. Abbaszadeh, A., 2012, **Validity and Reliability in Qualitative Researches**, Journal of Applied Sociology, Vol. 23, No. 45, PP. 19-34. (In Persian)
39. Aboulein, E-Laithy, Kheir-E-Din, H., 2009, **The Impact of Phasing out of Subsidies of Petroleum Energy Product in Egypt**, The Egyptian Center for Economic Studies, No.145, PP. 1-24.
40. Akbari, N., and Mouzen Jamshidi, H., 2012, **Analysis of the Effect of Targeted Subsidies on Household Income and Expenditures (Case Study: Isfahan Province)**, Proceedings of the First National Conference on Rural Development, Governor General of Guilan, Guilan University, Rasht. (In Persian)
41. Alimadadi, A. et al., 2016, An Analysis of the Effects of the Subsidies Targeting on Rural Households, Applying the Approach of Sustainable Livelihoods in Kalat and Binalud County, Journal of Space Economy and Rural Development, Vol. 5, No. 16, PP. 97-118. (In Persian)
42. Amini, R., 2009, **Analysis of Targeting Subsidies in the Agricultural Sector**, Journal of Livestock, Agro-Industry, Vol. 10, No. 117, PP. 18-19. (In Persian)
43. Andreas M. R., 2003, **Validity and Reliability Tests in Case Study Research: A Literature Review with "Hands-on Applications for Each Research Phase**, Qualitative Market Research: An International Journal, Vol. 6, No. 2, PP. 75-86, Griffith University, Nathan, Australia.
44. Banouei, A. A., and Parvin, S., 2008, Policy Analysis of the Effects of Subsidy Elimination of Basic Commodities on the Indicator of the Cost of Living of Urban-Rural Households in the Context of Structural Analysis, Journal of Quantitative Economics, Vol. 5, No. 4, PP. 1-33. (In Persian)
45. Behdad, S., and Nomani, F., 2008, **Class and Work in Iran**, First Edition, Publication Agah, Tehran. (In Persian)
46. Behkish, M. M., 2005, **Iran Economy in the Context of Globalization**, Third Edition, Ney Publishing, Tehran.
47. Central Bank of Islamic Republic of Iran, 2014, **Index of Prices for Goods and Services in Urban Areas of Iran**. (In Persian)
48. Commerce Ministry, 2009, **Effect of the Price of Energy Carriers on the Torque**, Deputy of Planning and Economic Affairs, Office of Economic Studies. (In Persian)
49. Dadgar, Y., 1999, **A Glance at the Third Plan of Social Development of the Islamic Republic of Iran**, Journal of Constituency and University, Vol. 5, No. 19, PP. 53-76. (In Persian)
50. Dadgar, Y., and Nazari, R., 2012, **Welfare Analysis of Subsidy Policy in Iranian Economy**, Journal of Social Welfare, Vol. 11, No. 42, PP. 337-380. (In Persian)
51. Farhang, M., 2014, **Culture of Economic Sciences**, Peykan Publishing, Tehran. (In Persian)
52. Ghaderi, S. F, Razmi, J., and Siddighi, A., 2005, **Investigating the Effect of Direct Subsidy of Energy on Macroeconomic Indicators with Systemic Attitude**, Journal of the College of Engineering, Vol. 39, No. 92, PP. 527-537. (In Persian)
53. Ghasemi, M., Abdollahi, S., and Khakshor, H., 2014, **An Analysis of the Effects of the Subsidies Targeting on Rural Communities (Case Study: Binalood County)**, Journal of Research and Rural Planning, Vol. 3, No. 6, PP. 117-130. (In Persian)
54. Hansen, H. O., 2002, **Agricultural Subsidy Schemes**, Encyclopedia of Dairy Sciences, PP. 7-15.
55. Jalalian, H., Hashem, S., and Yaghob, J., 2013, Study of Short-Time Effects of the Targeting Subsidies on Rural Farming Statues in Neiriz Township (Case Study: Abadeh Tashk District), Journal of Regional Planning, Vol. 3, No. 10, PP. 45-60. (In Persian)
56. Jalalian, H., and Pashazadeh, A., **The Economic and Social Effects of Cash Subsidies on Rural**

- Communities (Case Study: Azadloo County In Germe Township)**, Journal of Studies of Human Settlements Planning, Vol. 9, No. 28, PP. 103-121. *(In Persian)*
57. Kalantari, A., and Rahimi, A., 2006, **Review Economic Subsidy**, Institute for Business Studies and Research, Third Edition: Tehran. *(In Persian)*
 58. Khoshnood, Z., 2009, **Targeted Subsidy Law**, Recent Economics, Vol. 7, No. 126, PP. 11-14. *(In Persian)*
 59. Lin, B., Jiang, Zh., 2010, **Estimates of Energy Subsidies in China and Impact of Energy Subsidy Reform**, Energy Economics, Vol. 32, No. 2, PP. 273-283.
 60. Mahdavi Adeli, M. H., and Kalaei, M. R., 2010, Evaluating the Effectiveness of Relative Price Reform in the Boundary Between the Objectives and Structural Adjustment Results, Journal of Science and Development, Vol. 17, No. 30, PP. 22-50. *(In Persian)*
 61. Maljou, M., 2007, **Political Economy the Emergence of the Ninth Government**, Quarterly Journal, Vol. 10, No. 49, PP. 9-40. *(In Persian)*
 62. Mehranban, A., and Moazzani, S., 2008, **Review Subsidies and Government Credits to the Agricultural Sector in Iran and the Experiences of Other Countries**, Ministry of Agricultural Jihad, Institute for Agricultural Research Planning and Economics, Tehran. *(In Persian)*
 63. Mohammadi Yeganeh, B., Farahani, H., and Abbasi, J., 2017, **Effect of Targeted Subsidies on Production Structures in Villages in Zanjan County**, Journal of Space Economy and Rural Development, Vol. 6, No. 19, PP. 177-193. *(In Persian)*
 64. Momeni, F., 2007, **Iran Economy During Structural Adjustment**, First Printing, Raw and Negar Publishing, Tehran. *(In Persian)*
 65. Moran, Ernilio F., 1996, **Goals and Indices of Development: An Anthropological Perspective**, Transforming Societies, Transforming Anthropology. E. F. Moran (Ed) University of Michigan Press.
 66. Mousavi, S. N., Khalooie, A and Farajzadeh, Z., 2010, **Analyzing Welfare Impacts of Fertilizer Subsidy Elimination Among Frase Province Maize Growers**, Journal of Agricultural Economics Research, Vol. 1, No. 4, PP. 61-79. *(In Persian)*
 67. Mozafarinia, M., Manoochehri, A., and Ghafari, M., 2016, **Political Ideonomy of Structural Adjustment Model**, Journal of Contemporary Political Studies, Vol. 7, No. 20, PP. 93-116. *(In Persian)*
 68. Najafi, B., 2008, **A Study of Global Food Approach Approaches to Iran**, Secretariat of the Expediency Council, Report, No. 10, Tehran. *(In Persian)*
 69. Najafi, B., and Shoosterian, A., 2004, **Targeting Subsidies and Eliminating Food Insecurity**, Case Study: Arsanjan, Journal of Trade Studies, Vol. 8, No. 31, PP. 127-151. *(In Persian)*
 70. Parvin, S., and Zaidi, R., 2001, Impact of Poverty Adjustment and Income Distribution (Case Study of the First Economic, Social and Cultural Development Policy of Iran), Journal of Economic Research, Vol. 36, No. 58, PP. 113-146. *(In Persian)*
 71. Rahimi, A., 1996, **The Study of Subsidy Economy**, Institute of Business Studies and Research, Paaghan Publication, Third Edition, Tehran. *(In Persian)*
 72. Rezvani, M. R., 2011, **Planning Rural Development in Iran**, Fourth Printing, Ghomes Publications, Tehran. *(In Persian)*
 73. Sadeghi Cham Changi, S., Taghdisi, A., and Seydaiee, S. A., 2015, **The Effect of Economic Diversity on Rural Regions, Sustainability (Case Study: Shahrekord County Rural Area)**, Journal of Research and Rural Planning, Vol. 5, No. 3, PP. 24-37. *(In Persian)*
 74. Sajasi Gheydari, H., 2016, Impact Analysis of Cash Payment Subsidies is the Rural Family's Quality of Life Improvement (Case Study: Villages in Shirin Village), Journal of Majles and Rahbord, Vol. 23, No. 85, PP. 107-142. *(In Persian)*
 75. Saremi, S., 2009, **Target Subsidies from the Beginning to the Present**, Program Weekly, Vol. 8, No. 348, P. 4. *(In Persian)*
 76. Sharifi, A. M., Sadeghi, M., and Ghasemi, A., 2008, **Evaluation of the Influence Effect Caused by the Removal of Energy-Related Subsidies in Iran**, Journal of Economic Research, Vol. 8, No. 31, PP. 91-119. *(In Persian)*
 77. Standing, G., and Victor T., 1991, **Towards Social Adjustment**, Internation Labor Office, Geneve.
 78. Taghavi, N., 1996, **Final Report on Creating Employment Cooperatives in East Azarbaijan**

- Province**, Cooperative Directorate of East Azarbaijan Province, Tabriz. *(In Persian)*
79. Tashkini, A., 2014, **Effects of Targeting Subsidies on Agricultural Sector in Iran**, Journal of Economic Modeling, Vol. 8. No. 1, PP. 35-52. *(In Persian)*
80. Torabi, T., and Safari, S., 2010, **The Effect of Adjustment Policies on Iran's Economic Growth**, Journal of Applied Economic, Vol. 1, No. 2, PP. 67-97. *(In Persian)*
81. Yang, Y. et al., 2010, **Public Transport Subsidies Based on Passenger Volume**, Journal of Transportation Systems Engineering and in Formation Technology, Vol. 10 No. 3, PP. 69-74.